

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми. Входження України в європейський освітній простір обумовило інтенсифікацію міжнародних контактів та зміни в поглядах на сутність і зміст вищої освіти. Потенціал освіти має в повній мірі використовуватися для консолідації суспільства, збереження єдиного соціокультурного простору країни, подолання етнонаціональної напруги на основі пріоритету прав особистості, рівності національних культур. Реалізація нової освітньої стратегії неможлива без педагога, здатного приймати і засвоювати систему загальногуманістичних цінностей, основи національної та світової культури. У галузі освіти ці ідеї знаходять відображення в Законі про вищу освіту, Концепції національного виховання, Концепції громадянського виховання як один із пріоритетних напрямків державної політики. Невід'ємною частиною механізму реалізації цієї політики є соціальна педагогіка.

Соціальний педагог – фахівець у галузі соціальної педагогіки, який досліджує та враховує в своїй діяльності особливості впливу соціального середовища на виховання й формування особистості, розробляє та реалізує систему заходів щодо оптимізації виховання особистості у соціокультурному просторі, невід'ємним компонентом яких є національно-культурні традиції [6, с. 3]. Для того, щоб соціальний педагог міг використовувати виховний, розвивальний та навчальний потенціал національних культурних традицій у полікультурному суспільстві, будувати конструктивні стосунки з представниками іноетнічного населення та вести позитивний міжетнічний діалог, він має бути для цього спеціально підготовленим. На нашу думку, в контексті вище зазначеного необхідною умовою такої підготовки є реалізація полікультурного компонента в професійній освіті майбутніх соціальних педагогів.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті особливостей реалізації полікультурного компонента в професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Завдання статті: на основі аналізу наукової літератури висвітлити сутнісні ознаки полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів як складового компонента їх професійної освіти; визначити та схарактеризувати оптимальні шляхи реалізації основних засад полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі.

Аналіз досліджень і публікацій. У контексті визначеної проблеми суттєве значення мають зарубіжні та вітчизняні роботи, присвячені висвітленню сутності полікультурної освіти (Р. Агадуллін Д. Бенкс, Л. Голік, Г. Дмитрієв, Т. Клиненко, М. Красовицький, Т. Левченко, І. Лощенова, В. Матіс, Д. Міттер, С. Ніето, В. Подобєд, А. Солодка та інші); розробці моделей освіти етнопедагогічної та полікультурної спрямованості (Г. Давлекамова, О. Давидова, О. Кузнєцова, Н. Матвєєва, І. Попова та інші); розкриттю особливостей підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в полікультурному середовищі (В. Вітюк, Л. Волик, Л. Гончаренко, В. Кузьменко та інші). Проте сьогодні без належної уваги науковців залишається проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в полікультурному середовищі.

Виклад основного матеріалу. У Стандартах Національної Асоціації Соціальних Працівників (National Association of Social Workers, NASW) щодо культуральної компетентності у практиці соціальної роботи сказано: «Соціальні працівники чутливі до культурного й етнічного різноманіття і виступають проти дискримінації, гноблення, бідності та інших форм соціальної несправедливості» [7, с. 1]. Цю тезу можна розглядати як одну із вимог до особистості соціального працівника в цілому та соціального педагога, зокрема який працює в полікультурному середовищі.

У вирішенні нагальних проблем полікультурного суспільства, як свідчить сучасна соціально-педагогічна теорія і практика України, необхідна участь саме соціальних

працівників (у соціальних установах) та соціальних педагогів (освітні заклади). Адже ці фахівці постійно співпрацюють із представниками різних національностей (національні меншини, мігранти, біженці тощо), надають їм посильну соціальну допомогу, створюючи умови для соціальної адаптації у новому полікультурному середовищі та попереджаючи виникнення етнокультурної маргінальності й міжнаціональних конфліктів. Особливої актуальності набуває така робота в поліетнічному соціумі серед дітей та підлітків. Вона полягає в психолого-педагогічній підтримці цих категорій дітей, їх соціально-педагогічному патронажі, соціальному супроводі сімей національних спільнот, мігрантів, біженців тощо. Отже, йдеться про необхідність спеціальної підготовки майбутнього соціального педагога до діяльності в полікультурному середовищі. Зміст та методика такої підготовки в умовах вищого педагогічного навчального закладу лежать в основі полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів.

У науковому просторі термін «полікультурна освіта педагога» трактується як складовий компонент професійної освіти, спрямований на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етнокультурної групи, а також взаємодію всіх культур на принципах взаєморозуміння, толерантності, діалогу та плюралізму, що є засобом протистояння дискримінації, націоналізму, расизму (Л. Гончаренко, О. Гукаленко, Г. Дмитрієв, В. Кузьменко, Л. Пуховська та інші).

З огляду на вище зазначене, запровадження полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищій школі ми розглядаємо в контексті реалізації полікультурного компонента професійної підготовки цих фахівців.

У Міжнародній енциклопедії освіти полікультурна освіта розглядається як педагогічний процес, в якому репрезентуються дві або більше культури, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою. Російська дослідниця І. Бессарабова полікультурну освіту розуміє як особливий спосіб мислення, заснований на ідеях свободи, справедливості, рівності; освітню реформу, націлену на перетворення традиційних освітніх систем так, щоб вони відповідали інтересам, освітнім потребам і можливостям вихованців незалежно від расової, етнічної, мовної, соціальної, гендерної, релігійної, культурної приналежності; міждисциплінарний процес, що пронизує зміст усіх дисциплін навчальної програми, а не окремі курси, методи і стратегії навчання, взаємостосунки між усіма учасниками навчально-виховного середовища; процес залучення вихованців до багатства світової культури через послідовне засвоєння знань про рідну і загальнонаціональну культури, формування в юного покоління толерантного ставлення до культурних відмінностей, рис, необхідних для життя в полікультурному світі [1, с. 9]. Вітчизняні вчені В. Болгаріна, І. Лощенова стверджують, що полікультурна – це така освіта, ключовим поняттям якої є культура як загальнолюдське явище; це спосіб допомоги особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їх прагненні до світу, прогресу через культурний розвиток [2, с. 2-6].

Виходячи з вищезазначеного, ми трактуємо полікультурну освіту майбутнього соціального педагога як складовий компонент його професійної освіти, спрямований на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етнотрупи, а також оволодіння спеціальними соціально-педагогічними технологіями, що дозволить реалізувати власний професійний потенціал у роботі з поліетнічним складом населення.

Йдучи за К. Нечаєвою, Л. Ткач та іншими, ми визначаємо такі оптимальні шляхи реалізації основних засад полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищій: побудова педагогічного процесу з урахуванням принципу полікультурності; запровадження трансдисциплінарного підходу; виділення полікультурної складової у змісті варіативної частини професійної освіти й розробка на цій основі спецкурсів; планування та управління самостійною роботою студентів, її творче полікультурне спрямування; залучення майбутніх соціальних педагогів до науково-дослідницької діяльності в галузі полікультури; формування етнокультурної ідентичності студентів у різноманітній позааудиторній роботі;

наступність у діяльності викладачів, кафедр щодо реалізації мети й виконання завдань полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів). Розглянемо деякі з них.

Принцип полікультурності розуміється нами як домінуючий принцип побудови навчально-виховного процесу в умовах полікультурної освіти. Так, дидактичні ознаки цього принципу ми розглядаємо на основі дослідження російського ученого Г. Дмитрієва: розвиток культурного плюралізму у юного покоління, врахування багатокультурного балансу в змісті навчального процесу. Реалізація цього принципу, як відзначає учений, повинна здійснюватися на всіх рівнях розробки змісту освіти: цілепокладання, відбору знань, умінь, етико-естетичних цінностей, оцінки змісту освіти, потреб студентської молоді і суспільства, а також у практичній діяльності педагогів на всіх рівнях [3, с. 3-12]. Виховні ознаки принципу полікультурності ми розглядаємо з огляду на його трактування у «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» як одного з важливих принципів виховання громадянина. Його реалізація означає, що в процесі громадянського виховання повинні створюватися умови для формування особистості, вихованої в національній культурі і разом з тим відкритої іншим культурам, ідеям і цінностям. Тільки така особистість, наголошується в Концепції, здатна зберегти свою національну ідентичність, оскільки глибоко усвідомлює національну культуру як невід'ємну складову світової культури [4, с. 7-20.].

У резолюції наукової конференції «Проблеми полікультурної освіти в Україні» (Київ, 1998 р.) полікультурність визначається як принцип функціонування та співіснування у певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот, із притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з ширшою крос-культурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визнання спільної загальнодержавної системи норм та цінностей, які становлять основу громадянської свідомості кожного члена соціуму. Тож при побудові педагогічного процесу у виші необхідно враховувати всі ознаки принципу полікультурності.

Запровадження трансдисциплінарного підходу як одного із шляхів реалізації основних засад полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ ми розглядаємо через призму досліджень у галузі філософії. З точки зору філософської науки «трансдисциплінарність» визначається як принцип організації наукового знання, що відкриває широкі можливості взаємодії багатьох дисциплін при вирішенні комплексних проблем природи і суспільства. У цьому значенні термін «трансдисциплінарність» передбачає можливість трансферу ідей, методів у суміжні, а подекуди і несуміжні галузі наукового знання. У залежності від того, в якій кількості і в якому поєднанні використовуються інші дисципліни, «трансдисциплінарність» називається мультидисциплінарністю (multidisciplinarity), плуродисциплінарністю (pluridisciplinarity), інтердисциплінарністю (interdisciplinarity) [5].

Під трансдисциплінарним підходом ми розуміємо синтез ресурсів дисциплін навчального плану для спеціальної підготовки майбутніх соціальних педагогів до діяльності в умовах полікультурності. Адже практично кожна навчальна дисципліна прямо або опосередковано розглядає питання полікультурності. Тому цей підхід сприятиме розгляду означених проблем з позиції різних наук, що дасть можливість отримати ґрунтовну інформацію про існування полікультурного суспільства та особливості професійної соціально-педагогічної діяльності у ньому.

Ми вважаємо, що спеціальну полікультурну підготовку майбутніх соціальних педагогів підсилить виділення полікультурної складової у змісті варіативної частини професійної освіти й розробка на цій основі спецкурсів. Наприклад, розроблений нами спецкурс «Соціально-педагогічна робота в полікультурному соціумі» має на меті сприяння становленню полікультурної особистості майбутніх соціальних педагогів шляхом формування у них готовності до здійснення соціально-педагогічної роботи у поліетнічному середовищі. Завданнями курсу є: формування у студентів системи знань про полікультурність, її проблеми та особливості соціально-педагогічної роботи у полікультурному соціумі; виховання у майбутніх соціальних педагогів етнічної

толерантності, культури міжнародного спілкування; розвиток позитивного соціального потенціалу: соціального інтересу, соціальної чутливості, соціальної уяви; здатності до емпатії, співчуття, співпереживання. Дисципліна містить такі теми: «Полікультурне суспільство в епоху глобалізації», «Поліконфесійність сучасної України», «Виховання етнічної толерантності у юного покоління», «Соціально-педагогічна робота з виховання культури міжнародного спілкування», «Технологічний аспект соціально-педагогічної діяльності в умовах полікультурності», «Технології соціально-педагогічної роботи в полікультурному соціумі» та інші.

Варто зазначити, що важливе місце в полікультурній підготовці майбутніх соціальних педагогів посідає самостійна робота. Тож студентам можна запропонувати такі завдання для самостійного виконання як то збір народознавчого матеріалу у поліетнічному регіоні України, його систематизація, обговорення методичних питань, підготовка та проведення культурно-дозвілєвих заходів полікультурного спрямування. Крім того, майбутнім соціальним педагогам у якості самостійної роботи як реалізації змісту соціально-педагогічної діяльності у полікультурній громаді можна запропонувати такі завдання: спілкування з представниками національних спільнот з метою збору історичної та етнокультурної інформації; спостереження за святкуванням сімейних та народних свят представників іноетнічного населення; перегляд телепередач та прослуховування радіопередач, присвячених різним національностям України та конкретного її поліетнічного регіону; співпраця з національно-культурними спільнотами тощо. Організація такої діяльності студентів може виступати опосередкованим засобом залучення майбутніх соціальних педагогів до науково-дослідницької діяльності в галузі полікультури.

Позааудиторна діяльність майбутніх соціальних педагогів у межах вирішення порушеної нами проблеми має бути спрямована на формування національної ідентичності студентів, виховання в душі міжкультурної толерантності, культурного плюралізму. Тому варто залучати майбутніх соціальних педагогів до підготовки та проведення різних позааудиторних заходів як то засідання проблемних груп з обговоренням різних полікультурних проблем («Толерантність у нашому житті»; «Толерантне ставлення до національних меншин, біженців, мігрантів»; «Життя людини – найвища цінність, її не визначають мова і колір шкіри»; «Жити в дружбі з усіма людьми»; «Ми висловлюємо свою рішучість проти всіх форм расової ненависті, ксенофобії та дискримінації»; «Етносоціальні процеси в незалежній Україні»); читачькі конференції («Чому виникає расова дискримінація?»; «Чи маю я право зневажати людину іншої раси?»; «Мій улюблений світ без насильства»); правові лекторії («Молодь проти ксенофобії та расизму в Україні»; «Комунікабельність і толерантність – основа відносин у сучасному суспільстві»; «Права національних меншин»); конкурси: ораторів («Промова на захист прав людини», «Спілкуємось толерантно»), інформаційних стіннівок та соціальних плакатів («Знаємо свої права, виконуємо свої обов'язки», «Людина в діалозі культур, цивілізацій, рас», «Усі народи України живуть у злагоді та мирі»; «Ні – расизму та ксенофобії»); соціальні акції («Ми – громадяни України»); флеш-моб («І всі ми браття, і всі ми сестри, всі люди світу – одна сім'я») та інші.

Висновки. У результаті аналізу наукової літератури з порушеної проблеми встановлено, що в науковому просторі термін «полікультурна освіта» трактується як складовий компонент професійної освіти, спрямований на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етнокультурної групи, а також взаємодію всіх культур на принципах взаєморозуміння, толерантності, діалогу та плюралізму, що є засобом протистояння дискримінації, націоналізму, расизму. Нами запропоновано трактування полікультурної освіти майбутнього соціального педагога як складового компонента його професійної освіти, спрямованого на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етнотрупи, а також оволодіння спеціальними соціально-педагогічними технологіями, що дозволить реалізувати власний професійний потенціал у роботі з поліетнічним складом населення. Запровадження полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищій школі нами розглянуто в

контексті реалізації полікультурного компонента професійної підготовки цих фахівців. Визначено і розкрито оптимальні шляхи реалізації основних засад полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у виші: побудова педагогічного процесу з урахуванням принципу полікультурності; запровадження трансдисциплінарного підходу; виділення полікультурної складової у змісті варіативної частини професійної освіти й розробка на цій основі спецкурсів; планування та управління самостійною роботою студентів, її творче полікультурне спрямування; залучення майбутніх соціальних педагогів до науково-дослідницької діяльності у галузі полікультури; формування етнокультурної ідентичності студентів у різноманітній позааудиторній роботі; наступність у діяльності викладачів, кафедр щодо реалізації мети й виконання завдань полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Перспективою подальших пошуків у напрямі дослідження є детальне вивчення визначених нами шляхів реалізації основних засад полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Бессарабова И. С. Поликультурное образование в России и США: к постановке проблемы / И. С. Бессарабова // Современные проблемы науки и образования. – 2008. – № 5. – С. 9.
2. Болгаріна В., Лощенова І. Культура і полікультурна освіта / В. Болгаріна, І. Лощенова // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 2-6.
3. Дмитриев Г. Д. Многокультурность как дидактический принцип / Г. Д. Дмитриев // Педагогика. – 2000. – № 10. – С. 3-12.
4. Концепція громадянського виховання / Міністерство освіти і науки України // Інф. Зб. Мін. Освіти України. – 2000. – № 22. – С. 7–20.
5. Трансдисциплінарність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki>
6. Тишулина С. Г. Организационные и дидактические условия формирования этнопедагогической культуры будущих учителей / Светлана Глебовна Тишулина : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. – общая педагогика, история педагогики и образования. – Мурманск: МГУ, 2006. – 20 с.
7. National Association of Social Workers: NASW code of ethics. – Washington, DC : Author NASW . – 2000 а., р. 1.

Гуренко О. І.

Реалізація полікультурного компонента у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів

На основі аналізу наукової літератури висвітлено сутнісні ознаки полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів як складового компонента їх професійної освіти; визначено та схарактеризовано оптимальні шляхи реалізації основних засад полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: полікультурність, полікультурна освіта, майбутній соціальний педагог, принцип полікультурності, трансдисциплінарний підхід, професійна освіта, вищий навчальний заклад

Гуренко О. І.

Реализация поликультурного компонента в профессиональной подготовке будущих социальных педагогов

На основе анализа научной литературы освещены существенные признаки поликультурного образования будущих социальных педагогов как составного компонента их профессионального образования, определены и охарактеризованы оптимальные пути

реализации основных принципов поликультурного образования будущих социальных педагогов в вузе.

Ключевые слова: поликультурность, поликультурное образование, будущий социальный педагог, принцип поликультурности, трансдисциплинарных подход, профессиональное образование, высшее учебное заведения.

O. Gurenko

Realization of Multicultural Component in Professional Training of Future Social Pedagogues

On the basis of analysis of scientific literature the main features of multicultural education of future social pedagogues as a component of their professional education have been considered; ways of realization of the basis of future social pedagogues' multicultural education in higher educational establishment have been defined and characterized in the article.

Key words: multiculturalism, multicultural education, future social pedagogue, principle of multiculturalism, transdisciplinary approach, professional education, higher educational establishment.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2012 р.